

Dr Miloš M. Petrović¹

PANDEMIJA KOVIDA 19: ZDRAVSTVENI RIZICI I OPSEŽNE ŠTETNE POSLEDICE PO PRIVREDNE I DRUGE TOKOVE

PREGLEDNI RAD

Apstrakt

Od prvog kvartala 2020. godine različiti nivoi vlasti u svim delovima sveta, uključujući i Srbiju, nastoje da upotrebom restriktivnih i drugih mera utiču na obuzdavanje širenja pandemije kovida 19 i ublažavanje njenih štetnih posledica, što je ishodovalo na različite načine. Premda se radi o događaju koji predstavlja presedan te je na osnovu toga nezahvalno praviti prognoze, druga godina odvijanja pandemije, pored aktuelnih, već govori u prilog i nekih srednjeročnih, pa možda i dugoročnijih privrednih posledica (oporavak turističkog sektora, avio-industrije, pa i nekih segmenata osiguravajuće delatnosti nije izgledan u narednim godinama). U okviru ovog rada, pored ostalog, analizira se i uticaj pandemijskih okolnosti na aspekt usluge „osiguranje na putu“ u Republici Srbiji u 2020. godini. U ovom istraživanju služimo se kvalitativnim i kvantitativnim podacima na području više naučnih disciplina, uz korišćenje različitih tipova izvora, od elektronskih baza podataka, preko državnih i međunarodnih dokumenata i pravnih akata, do naučnih, stručnih i drugih članaka, imajući u vidu visoku aktuelnost teme. Zaključak rada je da je tok pandemije kovida 19, pored poremećaja u ekonomskom i društvenom pogledu, doprineo i izbijanju novih transnacionalnih izazova koji se manifestuju i u političkim i moralnim aspektima vezanim za proces imunizacije stanovništva protiv virusa, koji se odvija nejednako u različitim zemljama. Takođe, početak procesa imunizacije stanovništva

¹ Miloš M. Petrović je doktor političkih nauka i autor radova u domenu evropskog prava i političkih nauka.
I-mejl: petrovic1milos@gmail.com
Rad je primljen: 3. 2. 2021.
Rad je prihvaćen: 3. 3. 2021.

predstavlja prvi odlučujući korak u pravcu suzbijanja pandemije i njenih štetnih uticaja po stanovništvo i privredu.

Ključne reči: *uticaj pandemije na osiguranje, međunarodni odnosi, Evropska unija, zaštita od kovida 19, vakcinacija protiv koronavirusa, šteta od kovida 19, zdravstveni rizici.*

Uvod: nepovoljne tendencije u međunarodnim privrednim i društvenim odnosima

Budući da smo stupili u drugu godinu pandemije, otvara se mogućnost za osvrt na to kako su svetsko društvo i privreda reagovali na pandemijski izazov bez presedana u novijem dobu. Dvadeseta godina 21. veka protekla je u znaku poremećaja u ekonomskim, političkim i drugim odnosima i manifestovala se na dva osnovna nivoa: pojedinačnom i društveno-sistemsom. Među neke od osnovnih pojedinačnih posledica koje su se odrazile i na korišćenje osiguravajućih usluga, pored opasnosti po čovekovo zdravlje, ubrajaju se i ograničena ili uslovljena sloboda kretanja, redukovani fizički kontakti, otkazivanje putovanja i drugih planova. S druge strane, na širem nivou društva i sistema, pored rizika po javno zdravlje, neke od posledica koje su se izrazito odrazile na delatnost osiguranja jesu: ostvarivanje prava na odgovarajuću zdravstvenu zaštitu, izazovan proces vakcinisanja stanovništva protiv koronavirusa (kao svojevrsne polise za ograničavanje zdravstvenih rizika), pa sve do širih posledica po nestabilnost u međudržavnim i međunarodnim odnosima, što pogoršava perspektivu za ekonomsku i drugu saradnju.

(1) *Iznenadno uvođenje restriktivnih epidemioloških mera* širom sveta nije, nažalost, bilo dovoljno da se zaraza zaustavi, već samo da se njeno širenje uspori. Primena mera bila je usmerena na smanjivanje (fizičkih) kontakata, pre svega u smislu ograničavanja kretanja stanovništva i organizovanja skupova koji predstavljaju epidemijski rizik, ali imajući u vidu radikalni obuhvat mera, posledice su bile ne samo lokalne već i nacionalne i međunarodne. Antipandemijske mere koje su u trenutku pisanja ovih redova uveliko na snazi podrazumevaju širok opseg aktivnosti, od ohrabriranja fizičkog distanciranja, preko što češće i detaljnije dezinfekcije ruku, do nošenja zaštitnih maski, mogućnosti rada na daljinu, ograničavanja rada ugostiteljskih i turističkih objekata, kao i obrazovnih ustanova i mesta za zabave te kulturnih institucija, pa i obaveznih mera izolacije, pored brojnih drugih.² Navedene mere usmerene su ne samo ka smanjivanju obima zaražavanja među stanovništvom, već i ka obuzdavanju ogromnog pritiska na medicinske ustanove, budući da zdravstveno

² Spisak i sadržaj akata kojima se određuju nacionalne mere u nizu oblasti u kontekstu pandemije kovida 19 dostupne su u bazi Pravno-informacionog portala Republike Srbije na adresi: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/fp/covid19>

osoblje već godinu dana funkcioniše u uslovima nalik na ratnu medicinu. Širom sveta, pa čak i u zapadnoj Evropi i SAD, zdravstveni sistemi pokazali su se nedovoljno fleksibilnim da u kratkom roku prilagode svoj rad vanrednim pandemijskim okolnostima.

U kombinaciji s ogromnim brojem pacijenata obolelih od novog virusa, brojem koji nastavlja da se uvećava, sistem zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja pod pritiskom su ne samo u pogledu epidemijske situacije, već i što se tiče miliona korisnika koji pate od drugih zdravstvenih problema. Pored toga, sistemi koji ne počivaju na univerzalnom zdravstvenom osiguranju i zaštiti svih svojih stanovnika bili su prinuđeni da u kratkom roku načine značajna prilagođavanja kako bi borba protiv pandemije bila što efikasnija. Visoka stopa mortaliteta usled zaraze, koja je evidentna i u ekonomski najrazvijenijim zapadnim zemljama, razotkrila je slabosti tih sistema i osvestila potrebu da zdravstveno osiguranje i pristup medicinskoj nezi treba da budu što dostupniji svim društvenim grupama, i to u najskorije vreme. Pojedini sistemi, poput onih u italijanskim regionima, tokom prvog talasa pandemije pokazali su se izuzetno nepripremljenim za ogromne izazove koje je virus doneo, pa naučnici skreću pažnju da je neophodan viši stepen prilagodljivosti zdravstvenog sistema na svim nivoima.³ Zaključno s krajem januara, na globalnom nivou preminulo je, nažalost, preko 2,2 miliona ljudi, a zvanično je registrovano preko 100 miliona slučajeva zaraze.⁴ Međutim, kako je zbog prirode bolesti, nedostatka kapaciteta i različitih pristupa nemoguće registrovati svaku zaraženu osobu, procenjuje se da je broj obolelih višestruko veći, imajući u vidu nepovoljnu karakteristiku virusa da često dolazi do izostanka ispoljavanja simptoma, što doprinosi njegovoj daljoj cirkulaciji.⁵ Opasnost koju virus predstavlja po javno zdravlje, a koja prožima sve domene društvenog i privrednog života, svakako predstavlja najosnovniji rizik već drugu godinu zaredom.

(2) U prvom kvartalu 2020. godine zabeležen je najveći pad bruto domaćeg proizvoda na nivou Evropske unije od uspostavljanja statističkog praćenja u tom pogledu, koji je iznosio -3,3% na nivou prvog kvartala i čak -11,4% na nivou drugog kvartala.⁶ U SAD je u prvom kvartalu zabeležen pad od 5%, dok je u drugom kvartalu

³ Marta Blangiardo, Michela Cameletti, Monica Pirani, Gianni Corsetti, Marco Battaglini, Gianluca Baio, "Estimating weekly excess mortality at sub-national level in Italy during the COVID-19 pandemic", *PLoS ONE*, 15 (10): e0240286, 2020, pp. 2–3.

⁴ Elektronska baza Worldometers predstavlja jednu od najobuhvatnijih u domenu praćenja i objedinjavanja zvaničnih podataka sa nacionalnih nivoa u jedinstveni sistem. Worldometers, COVID-19 CORONAVIRUS PANDEMIC, 2020, <https://www.worldometers.info/coronavirus/>, pristupljeno: 30. 1. 2021.

⁵ Lu Shubiao, Lin Jinsong, Zhang Zhiqiao, Xiao Liping, Jiang Zhijian, Jia Chen, Hu Chongjing, Luo Shi, "Alert for non-respiratory symptoms of coronavirus disease 2019 patients in epidemic period: A case report of familial cluster with three asymptomatic COVID-19 patients", *Journal of Medical Virology*, 93(1), 2021, pp. 518-519.

⁶ Eurostat, GDP and employment flash estimates for the first quarter of 2020, 15 May 2020, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10294864/2-15052020-AP-EN.pdf/5a7ea909-e708-f3d3-8375-e2510298e1b8>, pristupljeno: 1.2. 2021.

minus iznosio nezabeleženih 31,4%.⁷ Svetska banka predvidela je pad od 5% na globalnom nivou u 2020. godini, što takođe predstavlja nezabeležen podatak u mirnodopskim uslovima.⁸ Gubici koji se odnose samo na delatnost osiguranja mogli bi iznositi i preko 100 milijardi dolara samo za 2020. godinu.⁹ Samo u domenu avio-industrije gubici takođe prevazilaze iznos od 100 milijardi američkih dolara.¹⁰ U oblasti turizma rezultati su toliko poražavajući da se govori kako oni doprinose smanjenju svetskog BDP-a između 1,5 i 2,8%.¹¹ Imajući u vidu razgranatost poslovanja osiguravajuće delatnosti i uticaj pandemije na sve aktuelne procese, posledice po nju već su evidentno vrlo negativne, kao i u drugim domenima finansijskog poslovanja. Širom sveta, kompanije i pojedinci obraćali su se osiguravačima sa zahtevima za nadoknadu gubitaka povezanih s pandemijom, što je predstavljalo značajan pritisak na delatnost kao takvu.¹² S druge strane, u svetlu pandemije došlo je i do razvoja dodatnih usluga, poput uvođenja dopunskog osiguranja za koronavirus, kao i proširivanja pokrivača tako da obuhvati i slučajeve povezane s tim virusom.¹³ Osiguravajuće kuće nastojale su da odgovore na pandemiju u nekoliko ravni: obezbeđivanjem kontinuiteta pružanja osiguravajućih usluga, ispitivanjem i ograničavanjem rizika u domenima likvidnosti i solventnosti, kao i pružanjem podrške donosiocima odluka u različitim domenima.¹⁴

(3) Nepredvidivost i spontanost u uvođenju mera doprinele su i *izazovima u međunarodnim odnosima*, uključujući i EU. Tako je iznenadna odluka prethodne američke administracije da zabrani letove iz evropskih zemalja bila javno kritikovana od strane zapadnoevropskih država kao neočekivana, pa i protivna transatlantskim partnerskim okvirima saradnje. Premda su odnosi između SAD i evropskih partnera bili obeleženi izazovima tokom čitavog perioda predsedničkog mandata Donalda Trampa (pri čemu su pojedini aspekti razmimoilaženja postojali i pre 2016. godine), pandemijska kriza dodatno je poremetila transatlantsku saradnju u 2020. godini, kako na međudržavnom nivou tako i na nivou širih međunarodnih inicijativa.¹⁵ Pored

⁷ Kimberly Amadeo, Your Guide to the 2020 Recession, February 1st 2021, <https://www.thebalance.com/recession-2020-4846657>, pristupljeno: 2. 2. 2021.

⁸ World Bank, The Global Economic Outlook During the COVID-19 Pandemic: A Changed World, June 8th 2020, <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2020/06/08/the-global-economic-outlook-during-the-covid-19-pandemic-a-changed-world>, pristupljeno: 1. 2. 2021.

⁹ Miloš Petrović, „Lojd’ predviđa gubitak od 107 milijardi dolara za (osiguravajuću) delatnost u 2020. kao posledicu pandemije kovida 19“ (prikaz članka), *Tokovi osiguranja* br. 2/2020, str. 85–86.

¹⁰ Elzbieta Visnevskyte, IATA: “Aviation industry to end 2020 with \$118 billion loss”, 25 November 2020, <https://www.aerotime.aero/26515-iata-aviation-industry-to-end-2020-with-118-billion-loss>, pristupljeno: 1. 2. 2021.

¹¹ UNWTO, Tourism and COVID-19 – unprecedented economic impacts, 2020, <https://www.unwto.org/tourism-and-covid-19-unprecedented-economic-impacts>, pristupljeno: 25. 1. 2021.

¹² Marsh & McLennan, *COVID-19: Evolving Insurance and Risk Management Implications Report*, New York, 2020, pp. 1–2.

¹³ Zoran Radović, „Koronavirus i osiguranje“, *Tokovi osiguranja* br. 2, 2020, str. 87.

¹⁴ OECD, *Insurance sector responses to COVID-19 by governments, supervisors and industry*, Paris, 2020, pp. 2–3.

¹⁵ Constantine Arvanitopoulos, “Transatlantic relations after the COVID-19 pandemic”, *European View*, Vol. 19(2), 2020, pp. 164–165.

toga, došlo je i do produbljanja nepoverenja spram međunarodnih organizacija. Funkcionisanje Evropske unije bilo je dvostruko opterećeno: (1) na unutrašnjem nivou došlo je do podela u smislu nedovoljno brze mobilizacije pomoći i nedovoljnog obima saradnje među državama i (2) na spoljnom nivou došlo je do zastoja u saradnji čak i sa zemljama kandidatima za članstvo u Evropskoj uniji, koje nominalno važe za njene najbliže partnere (što se manifestovalo privremenim ograničavanjem izvoza medicinske opreme).¹⁶

Pored Evropske unije, došlo je i do visokog stepena nepoverenja i nesuglasica u vezi s aktivnostima Svetske zdravstvene organizacije (SZO) u kontekstu širenja pandemije, i to sa više strana. Sjedinjene Američke Države zvanično su saopštile da SZO (kao specijalizovanu organizaciju Ujedinjenih nacija) svrstavaju uz Kinu i da SZO nije na vreme identifikovala opasnost od izbijanja pandemije.¹⁷ Vrhunac neslaganja usledio je kada je doskorašnji predsednik naložio da se SAD povuku iz članstva u SZO, mada je novoizabrani predsednik te zemlje preokrenuo tu odluku.¹⁸ Takođe, SZO je imala i napete odnose s Narodnom Republikom Kinom u kontekstu sporijeg izdavanja dozvola naučnicima koji su poslani u tu zemlju da ispituju okolnosti nastanka i ekspanzije zaraze.¹⁹ Ta organizacija takođe se nalazi i pod pritiskom u vezi s odobravanjem različitih cepiva za proces masovne vakcinacije, kao i neophodnosti da se što većem broju ekonomski ugroženih zemalja pomogne u procesu pribavljanja i sprovođenja cepljenja. O procesu vakcinacije biće reči u idućim poglavljima, a u predstojećem segmentu najpre će biti prikazana situacija u Srbiji u pogledu tražnje za jednom vrstom osiguravajuće usluge.

Smanjenje tražnje za uslugom pomoć na putu u Srbiji u uslovima pandemije

Okolnosti proistekle iz pandemije koronavirusa značajno su se odrazile kako na pokretljivost građana tako i, posledično, na usluge u domenu osiguravajuće delatnosti. U okviru ovog poglavlja nastoji se prikazati visok stepen uticaja

¹⁶ Beta, Miloš Petrović za Euraktiv Srbija: Meka moć EU zasenjena još jednom krizom, 12.05.2020, <https://beta.rs/vesti/politika-vesti-srbija/127224-milos-petrovic-za-euraktiv-srbija-meka-moc-eu-zasenjena-jos-jednom-krizom>, pristupljeno: 20. 1. 2021; European Commission, Commission puts in place transparency and authorisation mechanism for exports of COVID-19 vaccines, January 29th 2021, https://ec.europa.eu/malta/news/commission-puts-place-transparency-and-authorisation-mechanism-exports-covid-19-vaccines_en, pristupljeno: 1. 2. 2021.

¹⁷ Donald McNeil Jr, Andrew Jacobs, Blaming China for Pandemic, Trump Says U.S. Will Leave the W.H.O., May 29 2020, <https://www.nytimes.com/2020/05/29/health/virus-who.html>, pristupljeno: 1. 2. 2021.

¹⁸ Stephanie Nebehay, Emma Farge, WHO chief looks forward to working 'very closely' with Biden team, November 9 2020, <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-who-idUSKBN27P14F>, pristupljeno: 09.01.2021.

¹⁹ Deutsche Welle, Coronavirus digest: WHO rebukes China for blocking investigator entry, December 2020, <https://www.dw.com/en/coronavirus-digest-who-rebukes-china-for-blocking-investigator-entry/a-56131087>, pristupljeno: 30. 1. 2021.

pandemijskih okolnosti na razvoj usluge *pomoć na putu* u Republici Srbiji. Zašto baš ta vrsta osiguranja? Zato što se radi o vrsti osiguranja koja je u simboličkom smislu vrlo vezana za sam koncept pokretljivosti, a koja je u uslovima pandemije i dalje vrlo narušena. U okviru ovog poglavlja koriste se zvanični podaci za tu vrstu osiguranja preuzeti iz elektronske baze Narodne banke Srbije.²⁰ Dalje u tekstu biće dat uporedni prikaz vrednosti premije za uslugu „pomoć na putovanju“ za šestomesečni period (1. 4 – 30. 9) od 2018. do 2020. godine. Rezultati pokazuju da je navedena usluga doživela značajan pad u toku 2020. godine spram rezultata ostvarenih ranijih godina. Nerealizovanje putovanja u meri u kojoj je to rađeno prethodnih godina prvenstveno se može dovesti u korelaciju s različitim lokalnim, nacionalnim i međunarodnim ograničavajućim merama u domenu mobilnosti građana, kao instrumenta u nastojanju da se obuzda rasplamsavanje pandemije.²¹ Takođe, moguće je i da su brojni građani imali bojazan da napuste svoje matično mesto zbog briga u pogledu pristupa medicinskoj nezi izvan svojih prebivališta, te su nastojali da u njima ostanu čak i kada propisi to više nisu nalagali.

Dalje u tekstu biće prikazani podaci za drugo tromesečje, treće tromesečje i šestomesečni period (objedinjena dva tromesečja) za godine 2018–2020. Prvo tromesečje neće biti predmet analiza zato što je u Republici Srbiji tek pred njegov završetak uvedeno vanredno stanje, te podaci za taj kvartal nisu ilustrativni ni relevantni u kontekstu pandemijske krize.

Uporedni prikaz ukupne premije i rasporeda premije za osiguranje pomoći na putu za drugo tromesečje u 2018, 2019. i 2020. godini (u hiljadama RSD) u Republici Srbiji izgledao je ovako:

Tabela br. 1

Ukupna premija za osiguranje pomoći na putu za period:	Ukupna premija (u hiljadama RSD)	Ukupna premija u samopridržaju	Tehnička premija	Preventiva	Režija
1. 4. 2018 – 30. 6. 2018.	975.604	973.650	572.359	1.919	399.372
1. 4. 2019 – 30. 6. 2019.	996.540	987.141	584.983	1.795	400.362
1. 4. 2020 – 30. 6. 2020.	457.893	452.085	271.311	717	180.056

U periodu od početka aprila do kraja juna 2020. godine zabeležen je pad od čak 54% na nivou vrednosti ukupne premije za uslugu pomoći na putu u odnosu

²⁰ Narodna banka Srbije, Podaci o poslovanju društava za osiguranje, 2018–2020, <https://nbs.rs/sr/finansijske-institucije/osiguranje/poslovanje/>, pristupljeno: 1. 2. 2021.

²¹ Primera radi, u pojedinim zemljama poput Slovenije ili Hrvatske mere kretanja bile su ograničene čak i na nivou pojedinačnih opština ili okruga/županija. U brojnim zemljama zabeleženi su primeri mera poput zabrane prekograničnog kretanja. Pojedina područja, poput zemalja Višegradske četvorke – Mađarske, Slovačke, Češke i Poljske, uvele su neku vrstu preferencijalnog režima kretanja unutar tog regiona, dok su spram drugih sprovodile restriktivniji režim prelaska granice.

na isti kvartal 2019. godine. Ako se podatak uporedi sa istim tromesečjem 2018. godine, pad spomenute vrednosti iznosi takođe visokih 53%. Prepolovljenje vrednosti spram ranijih kvartala vidljivo je u svim prikazanim indikatorima. Tako snažan pad može se pojasniti činjenicom da je gotovo polovina drugog kvartala 2020. godine prošla u znaku vanrednog stanja u Republici Srbiji, koje se manifestovalo potpunim zatvaranjem graničnih prelaza (osim u izuzetnim slučajevima), uvođenjem policijskog časa sa povremenim višednevnim principom „karantina“ itd. U okolnostima kada je i samo kretanje bilo propisima ograničeno, pokretljivost, čak i unutar zemlje, u velikom delu tog kvartala bila je obeshrabrivana.

Međutim, da se opadanje vrednosti nije zaustavilo ni nakon završetka vanrednog stanja, upućuju i podaci iz trećeg kvartala 2020. godine. Uporedni prikaz premije i njenog rasporeda za uslugu osiguranja pomoći na putovanju za treće tromesečje u 2018, 2019. i 2020. godini (u hiljadama RSD) u Republici Srbiji izgledalo je ovako:

Tabela br. 2

Ukupna premija za osiguranje pomoći na putu za period:	Ukupna premija (u hiljadama RSD)	Ukupna premija u samopridržaju	Tehnička premija	Preventiva	Režija
1. 7. 2018 – 30. 9. 2018.	2.007.217	2.003.284	1.179.006	3.864	820.412
1. 7. 2019 – 30. 9. 2019.	2.176.449	2.153.159	1.272.139	3.899	877.121
1. 7. 2020 – 30. 9. 2020.	815.780	806.618	483.618	39.819	283.179

Uprkos činjenici da je vanredno stanje obustavljeno, u trećem kvartalu 2020. godine zabeležen je čak i snažniji pad vrednosti spram drugog tromesečja. Tako su vrednosti ukupne premije opale čak za 62% spram istog perioda u 2019, odnosno nešto manje – za 59% u odnosu na isti period 2018. godine. Uprkos tome što se radilo o letnjem periodu, kada je uobičajeno pojačano kretanje stanovništva, tokom početnih meseci tog kvartala u Srbiji već je bio počeo tzv. „drugi talas“ pandemije, koji je po svom intenzitetu u pogledu izgubljenih života i opterećenja zdravstvenog sistema nažalost prevazišao vrednosti zabeležene na početku krize. Uprkos tome što pokretljivost nije bila ograničena unutar nacionalnih okvira, dok je prelazak granica u značajnoj meri bio ograničen, dosta manje građana smatralo je nužnim da ugovori polis osiguranja na putovanju u poređenju s ranijim periodom. Nažalost, na osnovu prikazanih podataka, deluje da je prolongiranje krize uticalo na mnoge da obustave ili odlože kretanje izvan svojih mesta prebivališta, barem u značajnom delu 2020. godine.

Objedinjeni podaci za drugo i treće tromesečje 2018, 2019. i 2020. godine prikazani su u tabeli:

Tabela br. 3 (objedinjeni podaci iz tabela br. 1 i 2)

Ukupna premija za osiguranje pomoći na putu za period (1. 4. – 30. 9) godine:	Ukupna premija (u hiljadama RSD)	Ukupna premija u samopridržaju	Tehnička premija	Preventiva	Režija
2018.	2.982.821	2.976.934	1.751.365	5.783	1.219.784
2019.	3.172.989	3.140.300	1.857.122	5.694	1.277.483
2020.	1.273.673	1.258.703	754.929	40.536	463.235

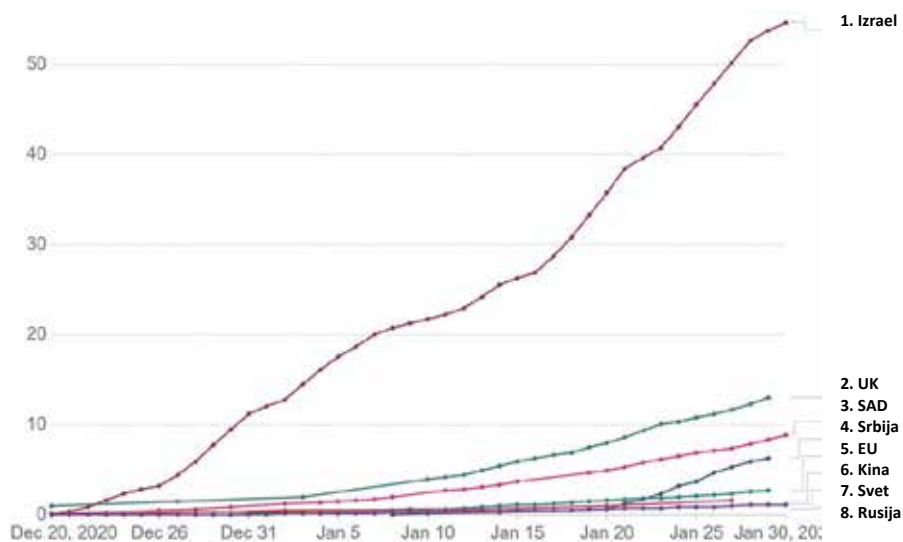
Na šestomesečnom nivou, ukupna premija za 2020. godinu niža je za gotovo 60% u odnosu na lanjski rezultat i za 57% spram 2019. godine, što nedvosmisleno govori o dubokim posledicama krize s koronavirusom za uslugu *osiguranje na putu*.

Podaci za četvrto tromesečje prethodne godine još uvek nisu dostupni u elektronskoj bazi Narodne banke Srbije u trenutku pisanja ovog rada. Međutim, imajući u vidu prethodno prikazane podatke, kao i činjenicu da je tokom četvrtog kvartala usledio izuzetno snažan virusni talas, prognoze nisu optimistične. Pad u pogledu vrednosti premije za uslugu osiguranja na putu zabeležen je u sva tri kvartala za koja u trenutku pisanja ovih redova postoje raspoloživi podaci. Imajući u vidu pogoršanje epidemijske situacije uporedo sa zimskim zahlađenjem, ne bi bilo iznenađujuće da opadanje tih vrednosti i u poslednjem tromesečju 2020. godine bude veliko. Tek sa krajem 2020. godine i početkom masovnog vakcinisanja stanovništva možda je moguće očekivati postepeno oporavljanje tih pokazatelja, a više reči o samom procesu biće u narednom poglavlju.

Početak masovne vakcinacije u funkciji ograničavanja zdravstvenih rizika

U ovom segmentu rada biće prikazani numerički i drugi podaci koji se odnose na aktuelni proces međunarodne vakcinacije stanovništva nekim od prethodno odobrenih cepiva protiv kovida 19. Podaci izneti u ovom segmentu generisani su iz jedne međunarodne elektronske baze podataka koji se odnose na koronavirus, u kojoj se obuhvatno i u redovnim intervalima ažuriraju podaci koje pružaju zvanične državne i druge institucije. Napominje se da se u ovom delu radi samo o preseku stanja zaključno s krajem januara 2021. godine, imajući u vidu i da su podaci dostupni tek od decembra 2020. godine (kada je proces vakcinacije zvanično i počeo u velikom broju zemalja). U tom smislu, podatke koji su tumačeni u ovom delu treba uzimati s rezervom i sa svešću o njihovim ograničenjima, imajući u vidu da se radi tek o samom početku dužeg procesa, pri čemu velik broj država usled manjka raspoloživih vakcina (i drugih izazova) nije uspeo ni da započne vakcinaciju u posmatranom periodu.

U okviru slike br. 1 može se videti prikaz toka vakcinacije i porasta udela broja vakcinacija spram broja stanovnika zaključno s 31. 1. 2021. godine. Predstavljani su podaci o izvršenoj vakcinaciji za period 20. 12. 2020 – 31. 1. 2021. za sledeće državne i nadržavne aktere: Ujedinjeno Kraljevstvo, Sjedinjene Američke Države, Rusku Federaciju, Narodnu Republiku Kinu, Evropsku uniju i Izrael (kao zemlju koja je u trenutku pisanja ovog rada vakcinisala najveći broj građana). Pored njih, uključeni su i podaci za Republiku Srbiju, kao i svetski prosek, radi jednostavnijeg praćenja. Analizom prikazane krivulje može se uočiti izuzetno dinamična stopa rasta broja izvršenih vakcinacija u odnosu na veličinu stanovništva na primerima Izraela (preko 50%), Ujedinjenog Kraljevstva (preko 10%), Sjedinjenih Američkih Država (blizu 10%) i Srbije (između 5 i 10%), dok je u preostalim prikazanim regionima broj vakcinacija u opsegu od 1 do 5%, pri čemu u šestonedeljnom navedenom periodu nije zabeležen ni dinamičan rast broja primenjenih tj. iskorišćenih cepiva.

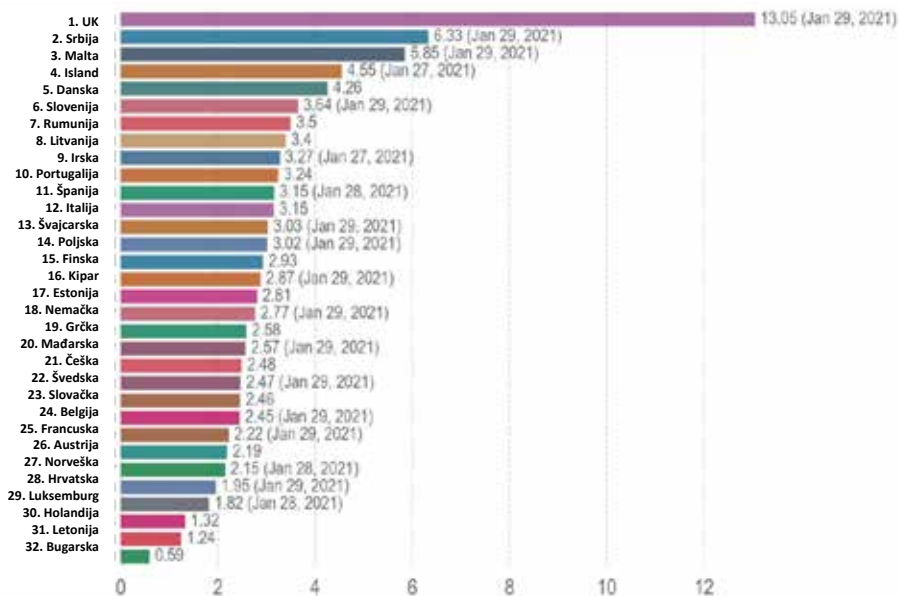

Slika br. 1 – Udeo stanovnika odabranih zemalja/regiona prema broju primenjenih vakcina zaključno sa 31. 1. 2021. (napomena: radi se o ukupnom broju doza koji ne mora da bude istovetan broju osoba koje su primile cepivo, s obzirom na to da uključuje i drugu dozu vakcine za pojedine delove stanovništva).

Podaci po izvršenom broju vakcinacija u odnosu na broj stanovnika u evropskim zemljama koje su taj proces započele zaključno sa podacima za 30. 1. 2021. godine (ukupno 32 države) izgleda na način kako je navedeno na slici br. 2. Posmatrano prema tim indikatorima, Ujedinjeno Kraljevstvo primenilo je nešto preko 13% doza vakcina u odnosu na broj stanovnika, Srbija je druga sa nešto više od 6%,

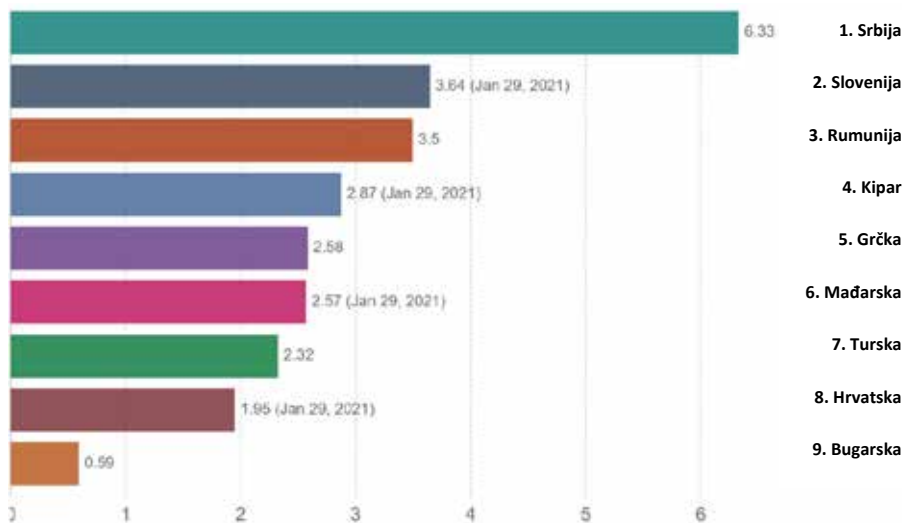
M. Petrović: Pandemija kovida 19: zdravstveni rizici i opsežne štetne posledice po privredne i druge tokove

Malta je treća sa oko pola procenta manje, dok su ostale zemlje vakcinisale manje od 5 procenata građana. Interesan je podatak da države koje prema navedenom parametru prednjače, UK i Srbija, nisu članice Evropske unije, kao ni Island, koji se prema indeksu vakcinisanosti nalazi odmah iza Malte. Taj podatak svedoči o nepovoljnom toku procesa vakcinacije stanovništva koji se odvija u Evropskoj uniji, a čije mnoge države su pokazale nezadovoljstvo nemogućnošću EU da za svoje građane obezbedi ubrzanje procesa vakcinacije. Takođe je evidentan i visok stepen diskrepancije između prvorangirane države članice EU Malte sa 5,85% i poslednje rangirane Bugarske sa svega 0,59%. Dodatno je zanimljiva činjenica da tradicionalne zapadno-istočne ili severno-južne ose razlikovanja zemalja u ovom slučaju nisu posebno primetne, a u nekim slučajevima čak su pokazale donekle iznenađujuće rezultate. Tako su se među prvih pet država članica Evropske unije našle Malta, Danska, Slovenija, Rumunija i Litvanija (sve u opsegu od 3 do 6%), dok su u poslednjih pet država članica EU prema istom principu Hrvatska, Luksemburg (uprkos malom broju stanovnika), Holandija, Letonija i Bugarska (u opsegu od 0,59 do 1,95%).

Slika br. 2 – Udeo stanovnika evropskih zemalja prema broju datih vakcina zaključno sa 30. 1. 2021. godine (napomena: radi se o ukupnom broju doza koji ne mora da bude istovetan broju osoba koje su primile cepivo, s obzirom da se tu ubraja i druga doza vakcine za pojedine delove stanovništva). Redosled prvih deset evropskih zemalja je sledeći: Ujedinjeno Kraljevstvo (najviše vakcinisanih), Srbija, Malta, Island, Danska, Slovenija, Rumunija, Litvanija, Irska, Portugalija.

Kakva je situacija na nivou šireg područja jugoistočne Evrope? Za potrebe ovog teksta kao deo „šireg područja jugoistočne Evrope“ svrstane su države koje se barem delimično ili u celosti u geografskom smislu nalaze na području Balkanskog poluostrva, kao i susedni regioni koji su u savremenoistorijskom kontekstu bili sa tim regionom povezani političkim, kulturološkim, društvenim i drugim procesima. Zašto je relevantan ovaj prikaz, umesto tumačenje podataka samo na nivou tzv. zapadnog Balkana? Zato što te države još uvek nisu započele postupak masovne vakcinacije stanovništva vakcinom protiv kovida 19 ili zato što o tome još uvek nisu dostavile podatke koji bi bili prikazani u ovoj obuhvatnoj međunarodnoj bazi podataka. Prema broju izvršenih cepljenja spram broja stanovnika prednjači Srbija sa preko 6%, a slede Slovenija i Rumunija (preko 3%), potom Kipar, Grčka, Mađarska i Turska (preko 2%), potom Hrvatska (preko 1%) i Bugarska (manje od 1%).

Slika br. 3: Udeo stanovnika zemalja šireg područja jugoistočne Evrope prema broju primenjenih vakcina zaključno sa 29. 1. 2021. godine (napomena: radi se o ukupnom broju doza koji ne mora da bude istovetan broju osoba koje su primile cepivo, s obzirom na to da ubrajaju i drugu dozu vakcine za pojedine delove stanovništva). Redosled zemalja je sledeći: Srbija (najviše vakcinisanih), Slovenija, Rumunija, Kipar, Grčka, Mađarska, Turska, Hrvatska, Bugarska.²²

Na osnovu prikazanih podataka, može se izvesti nekoliko zaključaka. Najpre, zabeležena je nedinamična aktivnost u pogledu vakcinisanja stanovništva vakcinom

²² Slika je generisana odabirom odgovarajućih parametara u okviru elektronske baze „Our World in Data“, uz dodavanje prevoda na srpski jezik s desne strane, u skladu s pravilima slobodnog korišćenja i prikazivanja podataka iz baze.

protiv koronavirusa na nivou Evropske unije, pri čemu se mora napomenuti da i unutar EU postoje znatna odudaranja koja – zanimljivo – ne predstavljaju odraz tradicionalnih evropskih različitosti po geografskom, ekonomskom ili društveno-političkom principu. Pored ekonomskog aspekta, da ni veličina stanovništva ne predstavlja presudnu stavku u smislu udela vakcinisanih građana, ilustruje primer Rumunije – šeste po broju stanovnika države članice EU, koja se ubraja među one koje su izvršile najveći broj cepljenja, dok se na drugom polu nalazi Luksemburg, jedna od najrazvijenijih i najmanje naseljenih članica Unije. Primer Luksemburga može se suprotstaviti Malti, takođe jednoj od „mikrodržava“ koja spada u red visokorazvijenih, a koja se nalazi pri vrhu liste.

Takođe, među paradoksalne situacije treba dodati i činjenicu da, uprkos tome što se na teritoriji Evropske unije nalazi jedno od glavnih proizvodnih mesta za „Fajzer-Biontek“ (*Pfizer-BioNTech*) vakcinu, koja je među prvima odobrena za vakcinaciju stanovništva, kao i da je Unija podržala razvoj „Astra-Zeneka“ (*Astra-Zeneca*) vakcine, ta organizacija uprkos svom međunarodnom i drugom renomeu nije uspjela da u kratkom roku pribavi velik broj vakcina ni za vlastite građane kako bi ubrzala taj proces. Premda su stvari relativne – mnoge države sveta nažalost još nisu ni započele taj proces u trenutku pisanja ovih redova, te im čak i tromost na nivou EU deluje nedostižno – nesporno je da su evropski državljani od ekonomski najprosperitetnije svetske zajednice naroda očekivali da im osigura kvalitetniju i dinamičniju perspektivu prevazilaženja pandemijske krize.

Pored navedenog, ono što se može zaključiti jeste i da postoji veći potencijal za brzo sprovođenje rane faze vakcinisanja kod onih država koje su učestvovala u proizvodnji vakcine (npr. SAD, UK) spram takođe uticajnih evropskih zemalja kao što je npr. Francuska, koja se na listi udela vakcinacija spram broja stanovnika nalazi ispod nezavidnog proseka Evropske unije (videti sliku br. 2 iz ovog poglavlja). Dok su na teritoriji EU ili uz pomoć Evropske unije razvijene barem dve vakcine koje su trenutno u širokoj upotrebi – one koje su proizvedene od strane kuća „Fajzer-Biontek“ i „Astra-Zeneka“ – Unija nije uspjela da ravnomerno niti uporedivo sa američkim i britanskim partnerima pristupi prvoj fazi masovne vakcinacije, barem posmatrano iz aspekta broja izvršenih vakcinacija za kratak posmatrani period (decembar 2020 – januar 2021). Takvi pokazatelji potvrđuju da su određene zemlje poput SAD ili UK, koje su se oslanjale na svoje nacionalne kapacitete ili bilateralne/međudržavne kontakte (Izrael, Srbija) bile uspješnije u ovoj fazi masovnog vakcinisanja od onih koje su se oslanjale na multilateralne tokove (poput država članica EU koje su očekivale značajniju logističku podršku u tom pravcu od evropskih institucija). Drugi primer predstavljaju Izrael i Srbija, koji su do velikog broja vakcina i povoljnih rezultata u navedenom periodu došli zahvaljujući direktnom državnom ugovaranju, bez obzira na to što se radi o relativno malim zemljama (u svetskim okvirima) koje nisu učestvovala ni u proizvodnji vakcina. Pomoću takvih primera može se graditi argumentacija da

su multilateralne inicijative pokazale ograničene rezultate u postupku pribavljanja vakcina i doprinosa procesu izgradnje kolektivnog imuniteta koji, premda nisu beznačajni, nisu ni na nivou onih koji su u toku posmatranog perioda bili očekivani.

Dok se očekuje preokretanje ovog procesa uporedo sa proširenjem globalnih kapaciteta za proizvodnju cepiva i uvođenjem novih vakcina u opticaj, manje uticajne zemlje u međunarodnom sistemu, koje se oslanjaju na multilateralne kanale podrške (od Evropske unije do Kovaksa), na početku februara 2021. godine nažalost nemaju velikih razloga za optimizam. Kako se gotovo svaka kriza manifestuje i kroz povećanje nejednakosti, na osnovu rane faze toka procesa masovne vakcinacije stanovništva već se može konstatovati rastući stepen asimetrije u pogledu pristupa cepivima između tradicionalnih „sila“ u međunarodnom sistemu i svih ostalih država, koje su prinuđene da tragaju za alternativnim načinima da pomognu svom stanovništvu. Multilateralne institucije, koje su nominalno zasnovane na idejama uzajamne pomoći, saradnje i solidarnosti, u ovim izazovnim trenucima deglobalizacije treba da rade i na obnavljanju kredibiliteta tako što će spomenute ideale nastojati da primene u praksi. U suprotnom, kriza poverenja, koja se produbljuje, može trajno poremetiti multilateralne inicijative kao takve.

Zaključak

Pandemija kovida 19 obeležila je početak treće decenije 21. veka. Naglo uvođenje dobrovoljne ili obavezne izolacije stanovništva čitavih zemalja i delova sveta i sprovođenje različitih akata usmerenih ka izolovanju potencijalnih nosilaca novog koronavirusa, iako je bilo najizraženije u 2020. godini, u nedostatku efikasnije alternative, i dalje se primenjuje. Tako su u prvom kvartalu 2021. godine širom Evrope i dalje na snazi rigorozne ograničavajuće mere kretanja, koje traju još od perioda zimskog zahlađenja, a visok broj žrtava i dalje se beleži na globalnom nivou. Svrha ograničavajućih epidemioloških mera ogleda se u ograničavanju izuzetnih zdravstvenih rizika za svetsko stanovništvo.

Na osnovu analize društveno-ekonomskih aspekata tokom prve godine pandemije kovida 19, objašnjava se da su posledice multidimenzionalne, u ekonomskom pogledu (recesija i obustavljanje rada čitavih sektora, poput avio-industrije i masovnog turizma), u političkom smislu (ambivalentni međunarodni odnosi) i u društvenom pogledu (mere ograničavanja kontakata i kretanja). Restriktivne mere nepovoljno su se odrazile na brojne segmente osiguravajuće delatnosti. Situacija na domaćem tržištu osiguranja ilustrovana je analizom podataka za uslugu „pomoć na putovanju“, koja je doživela znatan pad u toku 2020. spram ranijih godina. Oporavak avio-industrije i masovnog turizma – možda i najpogođenije privredne grane koje su izvor prihoda milionima ljudi – nije izgledan u narednim godinama, te su posledice na tom polju, pa i po delatnost osiguranja, svakako barem srednjeročne. Ta će

se činjenica nepovoljno odraziti i na tražnju onih vrsta osiguranja koje su najbliže povezane s međunarodnom pokretljivošću. I pored značajnih izazova, osiguravači su nastojali da odgovore na pandemijske izazove kontinuiranim pružanjem osiguravajućih usluga, ograničavanjem rizika u domenima likvidnosti i solventnosti, kao i pružanjem podrške predstavnicima države i društva. Takođe, pandemijska kriza po samoj svojoj prirodi uticala je i na proširivanje dostupnosti određenih elemenata zdravstvene zaštite i razotkrila slabosti čak i ekonomski najnaprednijih sistema.

Iako je proces masovne vakcinacije otpočeo, on se odvija nejednako i uz probleme. Tokom pandemije institucije Evropske unije su u pojedinim periodima delovale usporeno i nesnađeno, što je izazivalo negativne reakcije čak i među osnivačkim zemljama poput Italije ili Nemačke. Takođe, fenomen „korona diplomatije“ – nastojanja skladištenja vakcina u što većem broju na osnovu prethodno ugovorenih isporuka, ne samo da se nije pokazao uspešnim u dosadašnjem toku krize (možda i usled nerealno postavljenih ciljeva samih farmaceutskih kompanija), već je doprineo i izazivanju etičkih dilema oko produbljenja razlika između onih zemalja koje su u procesu već nekoliko meseci, spram drugih koji u postupak vakcinacije nemaju čak ni izgleda da uskoro stupe (pre svega radi se o nedovoljno ekonomski razvijenim delovima sveta). U okolnostima kada hiljade ljudi dnevno gube živote usled pandemije, svaki trenutak i svako cepivo može značiti neku razliku. Pored toga, postoje i pojedine zemlje koje nisu bile suviše oslonjene na multilateralne platforme (poput zajedničke nabavke vakcina na nivou EU ili Kovaks sistema distribucije vakcina), već pre na tradicionalne međudržavne kontakte sa zemljama proizvođačima cepiva, poput npr. Izraela ili Srbije, koje su posredstvom tih kontakata uspele da ostvare značajne uspehe u smislu dinamike sprovođenja masovne vakcinacije u ovoj fazi pandemije. S druge strane, takve aktivnosti mogu poslužiti i kao argumentacija za jačanje bilateralizma i otklon od multilateralnih inicijativa i načina organizovanja, što bi u srednjem roku moglo da iskomplikuje neke druge privredne i političke procese.

Na međunarodnom nivou razvijaju se inicijative poput uvođenja dodatnih dokumenata koji svedoče o preležanoj bolesti ili sprovedenoj vakcinaciji (tzv. kovid pasoši), budući da se cirkulacija virusa po svemu sudeći neće zaustaviti ni u 2021. godini. Radi se o pitanju koje prevazilazi domen zdravstvene zaštite i prožima niz drugih, poput perspektiva razvoja međunarodnih kontakata u uslovima faktičkog privilegovanja onih koji takve dokumente poseduju. Uprkos problematičnom moralnom uporištu, sadašnjost je takva da je međudržavno kretanje svakako već godinu dana ograničeno uglavnom na one koji poseduju odgovarajuće dokumente (npr. negativan PCR test ili potvrdu o preležanoj bolesti), ili dolaze sa područja koje je manje zahvaćeno pa na osnovu toga jednostavnije mogu da ostvare toliko željenu slobodu kretanja (i sa njom povezane aktivnosti). Imajući to u vidu, na tragu razvoja takvih inicijativa predviđa se da će one u narednom periodu predstavljati nezaobilazni element prekograničnog putovanja, kao što su to danas „obični“ pasoši ili identifikacione

kartice. Oni će predstavljati neku vrstu „polise osiguranja“ na osnovu koje će se procenjivati rizici vezani za prekogranično kretanje pojedinaca. Uporedo s razvojem spomenutih procedura odvija se i proces masovnog vakcinisanja stanovništva, koji, iako pobuđuje međunarodne političke, ekonomske, ali i društvene i etičke izazove, predstavlja značajan korak u pravcu ograničavanja zdravstvenih rizika i zaustavljanja nepovoljnog toka pandemijske krize.

Literatura

- Amadeo K., Your Guide to the 2020 Recession, February 1st 2021, <https://www.thebalance.com/recession-2020-4846657>, pristupljeno: 2. 2. 2021.
- Arvanitopoulos C., “Transatlantic relations after the COVID-19 pandemic”, *European View*, Vol. 19(2), 2020, pp. 164–165.
- Balmer C., EU Commission apologises to Italy over coronavirus response, deaths push higher, Reuters, April 2nd 2020, <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-italy-idUSKBN21K2AF>, pristupljeno: 1. 2. 2021.
- Beta, Miloš Petrović za Euraktiv Srbija: Meka moć EU zasjenjena još jednom krizom, 12. 5. 2020, <https://beta.rs/vesti/politika-vesti-srbija/127224-milos-petrovic-za-euraktiv-srbija-meka-moc-eu-zasjenjena-jos-jednom-krizom>, pristupljeno: 20. 1. 2021.
- Blangiardo M., Cameletti M., Pirani M., Corsetti G., Battaglini M., Baio G. (2020) Estimating weekly excess mortality at sub-national level in Italy during the COVID-19 pandemic. *PLoS ONE*, 15 (10): e0240286, 2020, pp. 2–3.
- Deutsche Welle, Coronavirus digest: WHO rebukes China for blocking investigator entry, Deutsche December 2020, <https://www.dw.com/en/coronavirus-digest-who-rebukes-china-for-blocking-investigator-entry/a-56131087>, pristupljeno: 30. 1. 2021.
- European Commission, Commission puts in place transparency and authorisation mechanism for exports of COVID-19 vaccines, January 29th 2021, https://ec.europa.eu/malta/news/commission-puts-place-transparency-and-authorisation-mechanism-exports-covid-19-vaccines_en, pristupljeno: 1. 2. 2021.
- Eurostat, GDP and employment flash estimates for the first quarter of 2020, 15 May 2020, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/10294864/2-15052020-AP-EN.pdf/5a7ea909-e708-f3d3-8375-e2510298e1b8>, pristupljeno: 1. 2. 2021.
- Marsh & McLennan, *COVID-19: Evolving Insurance and Risk Management Implications Report*, New York, 2020, pp. 1-2.
- McNeil D. Jr, Jacobs A., Blaming China for Pandemic, Trump Says U.S. Will Leave the W.H.O., *New York Times*, May 29 2020, <https://www.nytimes.com/2020/05/29/health/virus-who.html>, pristupljeno: 1. 2. 2021.

- Narodna banka Srbije, Podaci o poslovanju društava za osiguranje, 2018–2020, <https://nbs.rs/sr/finansijske-institucije/osiguranje/poslovanje/>, pristupljeno: 1. 2. 2021.
- Nebehay S., Farge E., WHO chief looks forward to working 'very closely' with Biden team, November 9 2020, <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-who-idUSKBN27P14F>, pristupljeno: 9. 1. 2021.
- Odluka o proglašenju vanrednog stanja, *Službeni glasnik Republike Srbije* br. 29 od 15. 3. 2020. godine
- OECD, *Insurance sector responses to COVID-19 by governments, supervisors and industry*, Paris, 2020, pp. 2-3.
- Our World in Data, Coronavirus (COVID-19) Vaccinations, 2021, <https://ourworldindata.org/covid-vaccinations>, pristupljeno: 1. 2. 2021.
- Petrović, M., „Dynamic regional political concepts and the European integration process“, *Russia and Serbia in the Contemporary World: Bilateral Relations, Challenges and Opportunities* (urednici Bogdan Stojanović i Elena Georgievna Ponomareva), Belgrade, 2020, pp. 167–184.
- Petrović M., „'Lojd' predviđa gubitak od 107 milijardi dolara za (osiguravajuću) delatnost u 2020. kao posledicu pandemije Kovida 19“ (prikaz članka), *Tokovi osiguranja* br. 2/2020, str. 85–86.
- Pravno-informacioni sistem Republike Srbije: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/fp/covid19>
- Radović Z., „Koronavirus i osiguranje“, *Tokovi osiguranja* br. 2, 2020, str. 87.
- Shubiao Lu, Jinsong Lin, Zhiqiao Zhang, Liping Xiao, Zhijian Jiang, Jia Chen, Chongjing Hu, Shi Luo, „Alert for non-respiratory symptoms of coronavirus disease 2019 patients in epidemic period: A case report of familial cluster with three asymptomatic COVID-19 patients“, *Journal of Medical Virology*, 93(1), 2021, pp. 518-519.
- UNWTO, Tourism and COVID-19 – unprecedented economic impacts, 2020, <https://www.unwto.org/tourism-and-covid-19-unprecedented-economic-impacts>, pristupljeno: 25. 1. 2021.
- Visnevskyyte E., IATA: Aviation industry to end 2020 with \$118 billion loss, 25 November 2020, <https://www.aerotime.aero/26515-iata-aviation-industry-to-end-2020-with-118-billion-loss>, pristupljeno: 1. 2. 2021.
- World Bank, The Global Economic Outlook During the COVID-19 Pandemic: A Changed World, June 8th 2020, <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2020/06/08/the-global-economic-outlook-during-the-covid-19-pandemic-a-changed-world>, pristupljeno: 1. 2. 2021.
- Worldometers, COVID-19 CORONAVIRUS PANDEMIC, 2020, <https://www.worldometers.info/coronavirus/>, pristupljeno: 30. 1. 2021.